

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR GERÇEĞİ: HATAY İLİ ÖRNEĞİ¹

Ali Şahin ÖRNEK*
Siyret Ayas ŞARMAN**
Hasan AZAZI***

ÖZET

Geçmişten günümüze ucuz işgücü olarak görülen çocuk işçiler kültürel, ekonomik ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle önlem alınması gereken sorun alanlarının başında gelmektedir. Çocukları çalışmaya iten etmenler arasında psikolojik, sosyolojik, ekonomik pek çok faktör yer almaktadır. Çalışmamızda; Hatay'da sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan çocukların demografik, ailevi, eğitim ve çalışma koşulları ve geleceğe ilişkin beklentileri incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılarak kavramsal ve teorik çerçevesi ele alınmıştır. Daha sonra Hatay ili içerisinde sanayide çalışan çocuklara anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek çocukları çalışmaya iten nedenlerin sosyolojik, psikolojik ve ekonomik gerekçeleri ile çocuklar üzerinde yarattığı durumlar araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Çocuklar, Çocuk İşçi, Sosyal Çalışma, Hatay İli Örneği.

JEL Sınıflandırması: E26, J01, J13, J21

The Reality of Working Children: Hatay Province Sample

ABSTRACT

Child laborers who are considered cheap labor force bring out economic and social challenges from past to present. Therefore, it is one of the main problems that need to be remedied with due precautions. Among the factors that force children to work are psychological, sociological, and economic reasons. The demographic and domestic life of children that work in the industry of Hatay Province as well as their education and work conditions and expectations about the future are examined in our study. We first set the conceptual and theoretical settings by reviewing the literature, which is followed by a survey on the children who work in the industry within the borders of the Hatay Province. The sociological, psychological, and economic reasons that lead children to work as well as their impact on them are investigated by analyzing the obtained data.

¹ Bu çalışma, International Conference on Scientific Cooperation for the Future in Economics and Administrative Sciences, Thessaloniki 6th-8th September 2017'de sözlü olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü Bölümü, Çanakkale-Türkiye, asornek@comu.edu.tr ORCID No: 0000-0003-2217-6878

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul-Türkiye, siyret.ayas@gmail.com ORCID No: 0000-0002-1868-8283

*** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çanakkale-Türkiye, hasanazazi@gmail.com. ORCID No: 0000-0003-4241-9857

Keywords: Child Labor, Child Employee, Social Labor, Case in Hatay Province.
JEL Classification: E26, J01, J13, J21.

1. GİRİŞ

Çocuk işçiliği, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de önlem alınması gereken konuların başında gelmektedir. Özellikle günümüzde sayıları gittikçe artan çocuk işçiler; fiziksel, zihinsel ve ruhsal yönden hayatları boyunca pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Çocuk işçiler, çalışmalarından dolayı eğitimlerini tamamlayamamakta dolayısıyla niteliksiz bireyler olarak hayatlarına devam etmektedirler. Bu da uzun dönemde gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda büyük sorunlara yol açabilmektedir.

Çocuklar, içerisinde buldukları toplumun geleceğidir. Bu nedenle toplumun gelişmesi ancak toplum içerisindeki çocukların eğitime ve gelişimine bağlıdır. Bu süreç ne kadar düzensiz işlerse, toplumda meydana gelen bozulmalar o denli hızlı olacaktır. Zorunlu eğitim sürecini dahi tamamlayamayan çocuklar, sahip oldukları kültürel değerleri olumsuz yönde etkileyecek; toplum yapısı bozulacak ve sosyo-ekonomik düzeyde istenmeyen değişiklikler meydana gelecektir.

2019 yılında yapılan TÜİK Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre; Türkiye’de çalışan çocukların oranına bakıldığında ekonomik faaliyetlerde çalışan 5-17 yaş grubundaki çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payını gösteren istihdam oranı % 4,4’tür. 2012 yılı verilerine göre 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı ise % 5,9’dur. Çalışan çocuk sayısı 5-14 yaş grubunda 146 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 574 bin kişidir. Çocuk çalışan sayısında azalma sağlansa da bu rakamlar azımsanamayacak kadar önemlidir. Çocuk işçiliğinin önüne geçmek ve bununla mücadele etmek için yasal önlemler alınmalı, toplumsal ve akademik düzeyde duyarlı olunmalıdır.

2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Çocuk kavramının keskin hatlarla çizilmiş ve sınırlandırılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Çünkü çocuk kavramını tanımlanırken, ülkeler farklı ölçütler kullanılmakta ve kendi hukuki düzenlemelerini buna göre belirlemektedirler. Yine de bir tanımlama yapmak istersek Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun kabul ettiği Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 1’de yer alan çocuk kavramının tanımını verebiliriz. Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna

göre; daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır (Unicef, 2004; 5). Görüldüğü üzere çocukluk kavramı ve dönemi, yaş faktörü temel alınarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Çocuk kavramının karşıladığı anlamlar toplum yapılarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde çocuk; ileride ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir potansiyel olarak görülmektedir (Kulaksız, 2014; 97).

Çocukların çalıştırılması tarihin her döneminde karşımıza çıkan bir olgudur. Fakat “çocuk işçiliği” kavramı ile daha çok sanayileşme döneminde karşılaşmıştır. Emek yoğun işlerin makineler aracılığıyla kadın ve çocuklar tarafından yapılmaya başlanmasıyla “çocuk çalışması”, “çocuk işgücü” adını almıştır (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2010; 516).

2.1. Çocuk İşçi Kimdir?

Türk Hukuk sisteminde İş Kanunu md.2’ye göre işçi, “bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişi” olarak tanımlanmaktadır. İş sözleşmesi ise, İş Kanunu’nun 8. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; “İş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir”.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1. maddesi, 18 yaşından küçük herkesi “çocuk” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak ya da yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları “çocuk işçi” veya “çalışan çocuk” olarak adlandırmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün yaptığı ayrımı kabul etmektedir. Yasa gereği 15 yaşını doldurmamış olanlar çocuk işçi olarak kabul edilmektedir (Tor, 2010; 26-27; Gümrükçüoğlu, 2013; 485).

İş Kanunu md.71/3’te “On sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile on beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, on dört yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler, on altı yaşını doldurmuş fakat on sekiz yaşını bitirmemiş genç işçilerin hangi çeşit işlerde çalıştırılabilecekleri ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir” hükmü yer almaktadır.

Bu çerçevede çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te çocuk işçi, "14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi" olarak tanımlanırken; genç işçi, "15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi" ifade etmektedir. Aynı yönetmelikte hafif iş kavramı ile "yapısı ve niteliği itibarıyla ve yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre; çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan; okula devamını, mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işleri" ifade etmektedir (Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik md.4).

1989 yılında yapılan Çocuk Politikası Ulusal Kongresi'nin raporunda öğrenim çağındaki çocuklar; tam-zamanlı çalışan çocuklar, yarı-zamanlı çalışan çocuklar (yalnızca okulların tatil olduğu yaz aylarında çalışanlar ve okul-dışı zamanlarda çalışanlar), çalışmayan öğrenciler ve hem çalışmayan ve hem de öğrenimlerini sürdürmeyen çocuklar olarak sınıflandırılmıştır. Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışan çocuklar ise, üç alt kümede toplanmaktadır. Bunlar; çocuk işçi statüsünde çalışan çocuklar, eğitimleri sebebiyle çırak statüsünde çalışan çocuklar ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklardır (<http://www.fisek.org.tr/calismalar/cocuk-emegi>).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak, çocuk işçi tanımını yeniden yapmak yerinde olacaktır. Çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış bir iş sözleşmesine dayanarak belirlenen hafif işlerde çalışan kişidir.

Çocuk işçilerle ilgili en çok yapılan hata çocuk işçilerin; mesleki eğitim gören çırak ya da stajyerler ile karıştırılmasıdır. Mesleki Eğitim Kanunu'nda çırak; "çıraklık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları iş içerisinde geliştirilen kişi" olarak tanımlanmaktadır. Çıraklar işçi niteliği taşımadıkları için İş Kanunu'na tabi değildir. Onun yerine çıraklar hakkında 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu hükümleri uygulanmaktadır. Ayrıca çıraklığın temelinde bilgi, beceri ve tecrübe kazanma amacı bulunmaktadır. Bir çırak; meslek ya da sanat öğrenmek için iş görür. Bu iş görmede işverenin menfaati bulunmamaktadır. Stajyerlikte ise öğrenciler, eğitimleri sonucunda öğrendiklerini iş hayatında da uygulamak ve tecrübe kazanmak için eğitim aldıkları bir öğretim kurumunun programı gereğince

çalışmaktadırlar. Stajyerler staj süresi içinde çoğu zaman işçiler ve çıraklarla aynı yoğunlukta çalışmaktadırlar.

2.2. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocukların çalışma yaşamına katılmaları kendi seçimleri değildir. Ailelerin yaşama ve çalışma koşulları çocuk işçiliğinin ana nedenlerini belirlemektedir. Özellikle ailelerin yoksulluğu, eğitimsizliği gibi temel sorunlar çocukların çalışma hayatına erken yaşta atılmalarına neden olmaktadır.

Çocukların çalışma hayatında yer almasının pek çok nedeni vardır. Çocukların çalışma hayatında yer almasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Boybek, 2009; 71-77, Tor, 2010; 32-34; Gülçubuk, 2012; 79; Tokol, 2014; 378):

- *Az gelişmişlik ve ailelerin yoksulluk düzeyi:* Az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarında tarım ve küçük ölçekli işletmelerin yoğun olması ve işverenleri ucuz emeğe yöneltmesi çocuk istihdamını artıran faktörler olarak görülmektedir. Ayrıca ailenin düzenli ve yeterli gelirinin olmaması, aile bireylerinin eğitim ve iş durumu, hane büyüklüğü ile eksiklikleri giderici bir sistemin bulunmaması ya da sistemin eksik işleyişi aileleri çocuklarını çalıştırmaya sevk etmektedir.
- *Göç:* Gerek iç göçler gerekse dış göçler kimi zaman çocukları çalışma hayatına itebilmektedir. Çocuklar ailelerinin geçimini sağlayabilmek adına kendilerini iş hayatının içerisinde bulmakta ve çalışmak durumunda kalabilmektedir.
- *Eğitimle ilgili nedenler:* Zorunlu eğitim süresinin artması kısa dönemde çocuk işçi sayısını azaltmıştır. Fakat genel itibariyle eğitime ulaşılabilirliğin zor olması, yoksul hanelerin eğitime ayıracak kaynaklarının sınırlı olması, eğitim kurumlarına olan güvensizlik, eğitimin getirisi olmayacağına dair inanç, ailenin eğitim seviyesinin düşük olması, eğitim verilen ortamın ve eğitimcilerin yetersizliği, sınıfta kalma/başarısızlık gibi olumsuzluklar nedeniyle çocuklar okuldan uzaklaşabilmektedir. Sözü edilen bu nedenler ister istemez çocukları iş hayatına itmektedir.
- *Geleneksel bakış açısı:* Toplumların yapısı çocukların iş hayatına atılmalarında belirleyici olabilmektedir. Örneğin bazı toplumlarda çocukların

çalışması olağan bir durum olarak karşılanırken bazı toplumlarda, bir an önce çözüm üretilmesi gereken bir sorun olarak ele alınmaktadır. Özellikle geçimini tarımdan sağlayan toplumlarda çocuk, yetişkin rolünü çok erken yaşlarda üstlenmektedir. Nitekim çoğu çocuk ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Toplum bu yapıyı sahip olduğu değerler içerisinde normal karşılamakta ve benimsemektedir.

- *İşverenlerin, ucuz olması nedeniyle çocuk işgücünü talep etmeleri:* İşverenler açısından çocuk işgücünün ucuz, uysal ve esnek olarak görülmesi çocuk işgücüne olan talebi artırmaktadır. Bu özelliklere sahip olması nedeniyle çocukların çalışma hayatında yer alması, işverenler açısından maliyeti düşürdüğü ve sorun yaratmadığı için tercih edilmektedir.

- *Çocuk işçiliği mevzuatının eksiklikleri ve mevzuatın etkin uygulanamaması:* Her ne kadar çocuk işçiliğine yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlemeler bulunsa da mevzuattaki eksiklik ve yetersizlikler nedeniyle var olan mevzuatın etkin bir şekilde uygulanamaması, çocuk işçiliğinin önlenmesini ve kontrol altına alınmasını güçleştirmektedir.

Yukarıda sözü edilen hangi neden olursa olsun çocukların iş hayatına erken yaşta atılmaları fiziksel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Özellikle fiziksel gelişme sürecini henüz tamamlamamış çocuklar iş hayatında pek çok riskle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu riskler ise çalışma süreleri ve çalışma şartlarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Tor, 2010; 34).

2.3. Çocukların İstihdam Edildiği Sektörler

Tarım ve sanayi sektörü çocuk işçilerin Türkiye’de yoğunlukla istihdam edildiği alanlardır. Çocukların sanayi sektörü içerisinde genellikle oto sanayi ve mobilyacılıkta çalıştıkları görülmektedir. Özellikle KOBİ’ler (Küçük ve Orta Boy İşletmeler) çocuk işçiliğini tercih eden işletmelerin başında gelmektedir. Denetimlerin çok daha zor olduğu özellikle mikro ve küçük sanayi işletmelerinde çocuk işçilere rastlama olasılığı oldukça yüksektir. Sanayi sektörü işverenleri, on beş yaşından sonra çocukların sanayide verimli olamadığı ve çocukları o yaştan sonra yetiştirmenin geç olduğu gerekçesiyle çocukları istihdam ettiklerini ileri sürmektedir (Erbay, 2013; 164-165).

Çocuk işçiliğinin bir diğer biçimi ise mevsimlik işlerde kendini göstermektedir. Bu mevsimlik işlerin yer aldığı sektörler arasında ise tarım ve inşaat gibi sektörler gelmektedir. Çocuk işçiler tarım sektöründe daha çok toplayıcılık işleri yapmaktadır. Tarım sektöründe özellikle kız çocukları sektörün görünmez gücünü oluşturmakta ve daha fazla yıpranmaktadır (<http://www.guvenlicalisma.org>). Türkiye'nin değişik bölgelerinde tarım sektöründe faaliyet gösteren çocuklar, en kötü çalışma koşulları konumundaki tarım işlerinde çapa, hasat gibi işlerde yoğun olarak çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışan çocukların büyük bir kısmı on beş yaşından küçüktür ve ILO sözleşmelerine göre çalışma çağında olmayan, söz konusu işlerde çalışması arzu edilmeyen çocuklardır (Gülçubuk, 2012; 77).

Çocuk işçilerin çalıştırılabilecekleri hafif işler ise aşağıda yer almaktadır (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2010; 533):

- Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri,
- Kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri,
- Esnaf ve sanatkârların yanında satış işleri,
- Büro hizmetlerine yardımcı işler,
- Gazete, dergi ya da yazılı matbuatın dağıtım ve satım işleri (yük taşıma ve istifleme hariç),
- Fırın, pastane, manav, büfe ve içkisiz lokantalarda komi ve satış elemanı olarak yapılan işler,
- Satış eşyalarına etiket yapıştırma ve elle paketleme işleri,
- Kütüphane, fuar, panayır ve sergi yerlerinde yardımcı işler (yük taşıma ve istifleme hariç),
- Spor tesislerinde yardımcı işler,
- Çiçek satışı ve düzenlenmesi işleri.

2.4. Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği

Uluslararası Çalışma Örgütü ve daha birçok sivil toplum kuruluşu çocuk işçiliği problemi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Dünya genelinde diri bir problem olma özelliğini korumakta olan çocuk işçi problemi, gün geçtikçe artış göstermektedir. Söz konusu değişkenlik nedeniyle verilerin güncel tutulması da olanaksız hale gelmiştir. Konuyla ilgili raporlar doğrultusunda 2000 yılından bu yana çocuk işçi sayısındaki değişim, tahmini olarak aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

Tablo 1. Dünyada Tahmini Olarak İstihdam Edilen Çocuk İşçi Sayısı, Çocuk İşçiliği ve Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuk (5-17 yaş / 2000-2016)

<i>Dünya/Yıl</i>	<i>İstihdamdaki Çocuk</i> (‘000 Kişi)	<i>Çocuk İşçiliği</i> (‘000 Kişi)	<i>Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuk</i> (‘000 Kişi)
2000	359.000	245.500	170.500
2004	322.729	222.294	128.381
2008	305.669	215.294	115.314
2012	264.427	167.956	85.344
2016	218.019	151.622	72.525

Kaynak: Marking Progress Against Child Labour Global Estimates And Trends 2000-2012; Global Estimates of Child Labour Results And Trends 2012-2016.

Tablo 1’deki rakamlar değerlendirildiğinde dünya genelinde çocuk işçiliğinin 2000 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. 2000 yılında çocuk işçi sayısı 246 milyon kişiye 2013 yılına doğru bu rakam 168 milyona gerilemiştir (Williams, 20015: 5). Bunun temel sebebinin 2008-2009 küresel ekonomik kriz olduğu söylenebilir. Anlaşılabacağı üzere çocuk işçiliği, sosyo-ekonomik, kültürel değişkenlere duyarlıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2017 yılında hazırladığı rapora göre; dünya genelinde 152 milyonu aşkın çocuk işçi bulunmakta ve bu çocukların büyük bir kısmı tarım sektöründe çalıştırılmaktadırlar. 73 milyon çocuk ise; tehlikeli işlerden para kazanmak zorunda bırakılmaktadır (ILO Report, 2017).

Tablo 2. Bölgelere Göre İstihdamdaki Çocuk İşçi Sayısı, Çocuk İşçiliği Ve Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuk (5-17 yaş/ 2016)

<i>Dünya/Bölgeler</i>	<i>İstihdamdaki çocuk (‘000 Kişi)</i>	<i>Çocuk işçiliği (‘000 Kişi)</i>	<i>Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuk (‘000 Kişi)</i>
<i>Afrika</i>	99.417	72.113	31.538
<i>Asya ve Pasifik</i>	90.236	62.077	28.469
<i>Amerika</i>	17.725	10.739	6.553
<i>Avrupa ve Orta Asya</i>	8.773	5.534	5.349
<i>Arap Devletleri</i>	1.868	1.162	616

Kaynak: Global Estimates of Child Labour Results And Trends 2012-2016

Tablo 2’ ye göre çocuk işçiliği daha çok Afrika ile Asya ve Pasifik bölgelerinde yaygınlaşmıştır. Bu bölgelerde çocuk işçiliğinin çok sayıda nedenleri arasında gerekli ekonomik büyümenin sağlanamamış olması ya da ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilememesi başta gelmektedir. Buna bağlı olarak akademik çalışmalar ve vaka analizleri genelde bu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Buna dayanarak çalışmanın literatür bölümünde çocuk işçiliğinin yoğunlaştığı bölgelerde gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara da yer verilmiştir.

Çalışan çocukların çalışma nedenleri, sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm yolları çok boyutlu olup çocuk işçiliği Türkiye’nin de temel sorunlarından biridir. Öyle ki söz konusu sorun Ulusal İstihdam Stratejisi içerisinde yer almıştır. Ulusal İstihdam Stratejisi’nin temel politikalarına göre çocuk işçiliği önlenmelidir (Ercan, 2006; 57). Türkiye’de çocukların ekonomik alanda sömürüsü diğer kalkınmakta olan ülkelerde olduğu kadar yaygın olmasa da, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri ülkemizde de mevcuttur (Unicef, 2011; 102). Adaletsiz gelir dağılımı, ücretlerin düşük olması, işsizlik, nüfus artışı, yaşanan göçler, çarpık kentleşme, eğitim sorunları gibi olumsuzluklar, çocukların erken yaşta çalışma hayatına atılmalarına neden olmaktadır (Tor, 2010; 37). Bakabileceğinden daha fazla çocuğa sahip olan çok nüfuslu ailelerin, çocuk işçiliği açısından potansiyel oluşturduğu söylenebilir.

2010 yılı Temmuz ayı TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu’nda (2010; 16) Türkiye’de 4 milyona yakın çocuk işçi bulunduğu değinilmektedir. Türkiye’de küçük ölçekli işyerlerinde kayıt dışı çalışan çocuklar göz önüne alındığında bu tür büyük

sayısal verilerle karşılaştırılması şaşırtıcı değildir. Özellikle ekonomik krizlerle beraber oluşan işsizlikten büyük ölçüde yetişkinler etkilenmekte, ikamesi olarak da maliyet hesaplarına dahil edilmeyen çocuk işgücü görülmektedir. Fakat yine de Türkiye’de çocuk işçiliğine ilişkin en net sayısal verileri görebilmek adına TÜİK verilerine ve ilgili bakanlıkların çocuk işçilerle ilgili belirli zamanlarda yayınladıkları verilere bakmak yerinde olacaktır.

Araştırma kapsamında yıllar bazında TÜİK verileri incelenmiştir. Buna göre 1999 yılından günümüze değin çalışan çocukların sayısındaki değişimler şu şekildedir. 1999 yılı 6-14 yaş grubunda yer alan toplam çocuk işçi sayısı 609 bindir. 609 bin çocuk işçinin 269 bini kız, 340 bini erkektir. Çocuk işçilerin çalıştırıldığı sektör ağırlıklı olarak tarım sektörüdür. Konuyla ilgili yapılan anket verilerine göre çalışan çocukların yaklaşık olarak 500 bini tarım sektöründe istihdam edilirken; 100 bini kentte çalışmaktadır (Unicef, 2011; 102).

2006 yılında toplam çalışan çocuk sayısında düşüş olduğu gözlenmiştir. Toplamda 320 bin çocuğun çalıştığı, bu çocuklardan yaklaşık % 35’inin kız, % 65’inin ise erkek olduğu saptanmıştır. Ayrıca çocuk istihdamı kırsal ve kentsel olarak ele alındığında yine en büyük payın % 64’lük bir oranla tarım sektörüne ait olduğu belirlenmiştir (Unicef, 2011; 102).

2007 yılına gelindiğinde yine çocuk işçiliğinde düşüşün sürdüğü gözlenmektedir. Öyle ki Nisan 2007’de gerçekleştirilen Çocuk İşçiliği Araştırması’nın sonuçları bu savı desteklemektedir. Nitekim 1992 yılından 2006 yılına kadar 120’den fazla ILO projesinin uygulanması sözü edilen düşüş üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2010; 320).

2012 yılında ise TÜİK’in çalışan çocuklara yönelik yayınladığı raporun verilerine göre, 6-17 yaş grubunda yer alan 15 milyon 247 bin çocuğun %5.9’unun (893 bin çocuk) çalışma yaşamında yer aldığı görülmektedir. Bu 893 bin çalışan çocuğun ise, % 68.75’i (614 bin çocuk) erkek, % 31.25’i (279 bin) ise kızdır. Çalışan çocukların % 49,83’ü bir okula devam etmektedir. 6-14 yaş grubunda bulunan çalışan çocukların % 81,8’i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise % 34,3’ü bir okula devam etmektedir (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013; 23). Yapılan istatistikler 6-14 yaş arasındaki kırsal kesimde çalışan çocukların kentsel kesimde çalışan çocuklara oranla daha fazla olduğunu

göstermektedir. 2012 yılına ait veriler içerisinde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, iş öğrenmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi isteğiyle çalışan çocuklar % 22'lik (191 bin çocuk) bir bölümü oluştururken, ekonomik nedenlerle ailesine yardım etmek için çalışan çocuklar % 76'lık (686 bin çocuk) bir bölümü oluşturmaktadır. Aynı ayrıma kır ve kent bağlamında bakacak olursak; kentte aileye yardımcı olmak amacıyla çalışan çocuklar %30'luk bir bölümde yer alırken bu oran kırsal kesimlerde %90'lara kadar çıkmaktadır (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013; 23). 6-14 yaş arası çocukların çalıştırılması zaten kanunlara aykırıdır. Belirtilen yaş grubunda çalıştırılan 292 bin çocuğun yaklaşık % 20'sinin zorunlu eğitimi terk ettiği; 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise yaklaşık % 66'sinin orta öğrenime devam etmediği görülmektedir. Aynı zamanda çalışan çocukların % 44,68'i tarım sektöründe, yine % 46,24'ü ise ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar göstermektedir ki çalışan çocukların büyük bir kısmı kayıt dışı çalışmaktadır. Çünkü çalışmak zorunda kalan çoğu çocuğun yasal yaş sınırının altında olduğu bilinmektedir. Söz konusu çocukların çalışma koşullarının ve gelişimlerinin izlenmesi bu nedenlerden dolayı oldukça zordur (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013; 23).

Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2009-2014 yılları arasındaki iş sağlığı ve güvenliği teftişlerine dayalı istatistik veriler incelendiğinde 2009 yılında 6964; 2010 yılında ise, 13160 çocuk işçiye ulaşılmıştır (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, 2011 & 2010; 153). 2011 yılı verilerine göre ise, iş teftişlerinde kayıtlı 8384 çalışan çocuk bulunmaktadır. Verilere göre çalışan çocukların %32'si dokuma; %23'ü metal; %17'si kara taşımacılığı işkolunda faaliyet göstermektedirler (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, 2012; 124-187). 2012 yılında Türkiye geneli yapılan iş teftişlerinde ise 5904 çalışan çocuk kayıt altına alınmıştır. Bu çocukların yaklaşık % 40'ı metal işkolunda, % 19'u konaklama ve eğlence sektöründe, % 9'u dokuma sektöründe çalışmaktadır (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, 2012; 219-222). 2013 yılı verilerine göre, iş teftişlerinde karşılaşılan çocuk işçi sayısı 397'dir ve en çok gıda sektöründe çocuk işçilerle karşılaşılmıştır (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, 2013; 160-170). 2014 yılında kayıtlı 62 çocuk işçiye rastlanmıştır. Kayıtlı çalışan çocukların büyük çoğunluğu sağlık ve sosyal hizmetler işkolunda faaliyet göstermektedir (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma

Genel Müdürlüğü, 2015; 96-105). Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerinin düşük sayıda olması denetimlerin ne kadar yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir.

Uzun bir aradan sonra TÜİK 2020 yılının Mart ayında; 2019 yılının IV. Çeyreğinde gerçekleştirdiği *Çocuk İşgücü Araştırması*nın sonuçlarını yayımlamıştır. Çalışma içerisinde ekonomik bir faaliyette bulunan çocuklar araştırmanın kapsamı içerisine dahil edilmiştir. Anket sonuçlarına göre; ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısı 5-14 yaş grubunda 146 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 574 bin kişidir. Rakamlar ilk bakışta az görünse de ekonomik faaliyette bulunmaları dolayısıyla tespit edilebilen çocuklar olmaları sayının sınırlı olmasına yol açmaktadır. Fakat kayıtdışı çalışan çocuklar olduğu düşünüldüğünde bu sayılar azımsanmamalıdır. Yine de TÜİK'in açıkladığı kayıtlı veriler üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse çalışan çocukların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında %70'inin erkek çocuklar olduğu görülmektedir. Yine çalışan çocukların %65,7'sinin öğrenimine devam ettiği görülmektedir. Araştırmaya göre çalışan çocukların büyük bir kısmı hizmet sektöründe istihdam edilirken; daha çok ekonomik gerekçelerle çalışmak durumunda kaldıkları belirlenmiştir. Öyle ki araştırma sonuçlarına göre çalışan çocukların %35,9'u *hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak* için çalıştığını, %23,2'si ise *hanehalkı gelirin katkıda bulunmak* amacıyla çalıştıklarını ifade etmişlerdir (TÜİK Haber Bülteni, 2020).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Alana ilişkin literatür taramasında dünyanın farklı ülkelerinden farklı çalışmalara rastlamak olanaklıdır. Çocuk işçi sorunu her şeyden önce bir "işgücü piyasası" sorunudur. Bireylerin yaşları ilerledikçe de aslında bir *insan sermayesi* sorununa dönüşmektedir. Literatürde çocuk işçilik sorunu ağırlıklı olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kronik sorunuymuşçasına ele alındığı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde çocuğun aile bütçesine yapacağı düşünülen katkı kazanç olarak görülse de bu durum pratikte olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Shimada, 2017: 313). Eğitimini tamamlamamış yeni nesillerle toplum yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Bu durum yoksulluğu gidermek yerine çocukları, yoksulluk sarmalına düşürebilmektedir. Pek çok araştırma göstermektedir ki çocuk işçilerin okula kaydolmalarıyla öğrenim hayatlarındaki olumsuz etkiler ortadan kalkmamaktadır. Diğer taraftan ise çalışan çocukların okul başarıları söz konusu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Son yıllarda yapılan ampirik

çalışmalarda, bir yandan okula giden aynı zamanda eğitim alan çocukların eğitim çıktılarına odaklanmaktadır (Khanam ve Ross, 2011: 694).

Öğrenme çıktılarının yanı sıra ailelerin gelir ve eğitim durumları gibi göstergeler de çocuk işçiler konusunda resmin bütününe görmemize yardımcı olmaktadır. Para kazanma zorunluluğu, evde çalışma, okula ulaşma güçlüğü, okul zamanının uygun olmaması, ailelerin ilgisizliği vb. nedenlerle (Banik ve Neogi, 2015: 955) çocuklar; okullarını terk ederek çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Çocukların yaşları ilerledikçe okuldan ayrılarak çalışmaları yaygınlaşabilmektedir (Khanam, 2008: 96).

Literatürde, sosyal politika açısından “minimum yaş” yaklaşımıyla çocukların iş dünyasından uzak tutulmalarının doğru olmayacağını savunan görüşler de bulunmaktadır. Bourdillon ve arkadaşları (2009: 107), minimum yaş yaklaşımının, Avrupa’nın endüstrileşme döneminde çalışan çocuk işçilerin karşılaştıkları sorunlara karşı koymaya yönelik, romantik ideallerden kalma olduğunu ileri sürmektedirler. Çocukların çalışma(ma)sının sosyal ve psikolojik etkileri derinlemesine araştırmalara muhtaç görünmektedir. Bu sonuçlar ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterebilir. ILO Sözleşmesi’nin 38. maddesi çocukları korumaya yönelik düzenlenmiş olmakla birlikte onların iş dünyasının dışında kalmasına da neden olabilmektedir. Çalışma hakkının evrensel bir hak olduğu düşünülerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi esas alınabilir. Batılı pek çok ülkede çocukluk çağındaki bireyler için eğitim ve oyun öncülleniş, çalışmaları yasaklanırken; Hindistan, Afrika ve Latin Amerika eksenli gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar başka gerçekliklere odaklanmaktadır. Kazeem (2013) bu ülkelerde ücretsiz çalışan çocuklara ve onlar arasında yapılan ayırıcılıklara dikkat çekmektedir. Örneğin kız çocuklarının, kırsalda yaşayan ve yoksul çocukların; erkeklere, şehirdeki çocuklara ve yoksul olmayanlara göre daha fazla ücretsiz çalışmaya maruz kaldıkları bulgulanmıştır.

Çocuk işçiliğinin ileriki yaşlarda daha az kazanca razı olmak anlamına geldiği yönündeki sonuçlara rağmen; bu alan daha fazla çalışılmaya muhtaç görünmektedir (Posso, 2017: 465). Çünkü iki farklı görüş birbiriyle çelişmektedir. Bir yandan özellikle kalitesiz eğitim veren okullara gitmektense çocukların işe gitmelerinin; meslek edinme, iş piyasası stratejilerini, etik kuralları, sorumluluğu ve sosyalleşmeyi öğrenme potansiyeli taşıdığı varsayılmaktadır. Böylece çocuk, yetişkinlik döneminde de kazançlı çıkmaktadır.

Diğer görüşe göre ise çalışmaktan dolayı çocukların sadece oyundan geri kalması bile zihinsel, fiziksel, sosyal, duygusal gelişimlerini etkilemektedir. Sonuçta düşük nitelikli bir işgücü piyasasıyla yüz yüze kalınmaktadır.

Çocuk işçilik yoksullukla ve eğitimle olduğu kadar nüfus hareketlilikleriyle, göç ile de yakından ilgilidir. 12 Haziran günü Birleşmiş Milletler tarafından, 2002 yılından bu yana çocuk işçiliğiyle mücadele günü ilan edilmiştir. ILO'nun verilerine göre dünyadaki çocukların %11'i çalışmaktadır. Çocuk emeğinin sömürülmesinin önüne geçilmesi için yasal düzenlemeler yeterli olmamaktadır. Bu konuda işletmelere diğer paydaşlara olduğundan daha fazla sorumluluk düşmektedir. Çünkü küresel düzeyde ticaret yapan işletmelerin tedarik zincirleri, çocuk işçiliği ödemesiz/ucuz olduğu için "çocukların köleleştirilmesine", bir şekilde katkı vermektedirler. Amerika Çalışma Bakanlığı'nın raporuna göre; tarımdan tekstile, madencilikten inşaata, otomotivden kozmetik sektörüne varıncaya kadar pek çok küresel markanın tedarik zincirinde çocuk emeği kullanıldığı görülmektedir (Chelliah, 2017: 1). Avrupa'da, Amerika'da merkezi bulunan küresel markaların tedarikçileri; Çin'den Brezilya'ya Etyopya'dan Kamboçya'ya kadar geniş bir yayılım göstermektedir. Adını herkesin bildiği küresel markaların "imajları"ndan öte etik ve sosyal sorumluluk gereği çocuk işçiliği konusunda hassas olmaları beklenmektedir.

Aşağıda çocuk işçiliğine yönelik sadece Türkiye ve Bangladeş'te yapılmış bazı çalışmalar yer almaktadır:

- Alparslan ve Karaoğlan'ın 2012 yılında gerçekleştirdiği 5-18 yaş arası 93 çocuk ile yaptığı araştırmada, sokakta çalışan çocukların yaşamlarını risk altında sürdürdüğü saptanmıştır. Bu çocukların düşük sosyo-ekonomik düzeydeki kalabalık ailelerden geldiği, gıda/gıda dışı mallar sattığı gözlenmiş; aynı zamanda köyden göç ettikleri ve aile ekonomisine katkı için sokakta çalıştıkları bulgulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, çalışan çocukların büyük çoğunluğu erkektir ve katılımcıların çoğunluğu 9-14 yaşlar arasındadır.

- Uddin vd., (2009) Bangladeşli çocuk işçilerini kapsayan çalışmalarında; çocukların imalat sanayi, küçük ölçekli fabrikalar, metal işleri ve üretim tesisleri gibi alanlarda çalıştırıldıklarını saptamışlardır. Araştırmacılar, çocuk işçilerin fizyolojik ve psikolojik etkilerinin araştırılması için Sylhet şehrinde bir anket uygulamışlardır.

Çalışmada, erken yaşta çalışmaya başlamanın çocukların fizyolojik ve entelektüel-sosyal gelişimlerini olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır.

- Bilgin (2009), Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerine yaptığı araştırmada çalışan çocukların genel profillerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yapılan çalışmada genel olarak çalışan çocukların; sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ile sokakta çalışma nedenleri ve sokakta karşılaştıkları riskler üzerine odaklanılmıştır. Bilgin, sokakta çalışan çocukları göç ve yoksulluk faktörleri bağlamında ele almaktadır.

- Mamun ve arkadaşları ise (2008), Bangladeş'te seçilmiş bazı sokakları kullanarak; çocuk işçilerin sağlıklarını etkileyen faktörleri saptamak amacıyla bir araştırmaya girişmişlerdir. Yaptıkları regresyon analizinde ise günlük çalışma saatlerinin ve işe giriş yaşının, çocuk işçilerin sağlığı ile ilişkili olduğu görülmüştür.

- Kalam (2007), yaptığı araştırmada Dakka'da çocuk işçiliğine neden olan etmenleri bulgulamak amacıyla bir anket uygulamıştır. Çalışmada Bangladeş ekonomisinde çocuk işçiliği ile yetişkinler için yeterli düzeyde iş imkânı bulunmaması arasında ilişki saptamıştır. Aynı zamanda Kalam çalışmasında kronik ekonomik sorunlar olduğu sürece, çocuk işçiliğinin sadece mevzuatlarla engellenmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmektedir.

- Dayıoğlu (2007), çocuk yoksulluğunu farklı boyutlarda incelemek amacıyla yaptığı çalışmasında; hanedeki bağımlı sayısı arttıkça yoksulluğun arttığını ve çocuk emeğinin hane yoksulluğunun etkilerini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

- Ali (2006) ise, çalışmasında çocuk işçiliğinin yapısı ve kapsamı ile çocukların iş gücüne katılımını etkileyen faktörleri incelemiştir. Bu çalışmayı 1995 ile 1996 ve 2002 ile 2003 yıllarındaki çocuk işçi anketlerini karşılaştırmalı analizini yaparak gerçekleştirmiştir. Ayrıca Ali çocuk işçiliğinin nüfusunda önemli değişiklikler olduğunu ve çocuk işçiliğinin daha çok fakir ailelerden gelen çocuklar üzerinde yoğunlaştığını gözlemlemiştir.

- Amin, Quayes ve Rives (2006), çalışmalarında pazar işlerinde işgücü temini için baba ve oğulların beraber ya da birbirlerinin yerine çalıştıklarını gözlemlemiştir. Oysa anneler ve çocuklar her yönden birbirini tamamlamaktadırlar. Ayrıca araştırmacılar,

aile işleri ile çocukların bu işlerde çalışmaları arasında ilişki olduğunu da gözlemlemişlerdir.

- Şişman (2006) ise, çalışan çocukların var olan durumunu belirlemek, sorunlarını saptamak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmak amacıyla Eskişehir’de 198 çocuk üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya katılan çocukların büyük çoğunluğunun erkektir ve yaş aralıkları da büyük oranda 9-14 yaş arasındadır. Çalışmasında betimsel analiz tekniklerini kullanan Şişman’a göre sokakta çalışan bu çocuklar düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelmekte ve sokakta gıda/gıda dışı mallar satmaktadır.

- Fidan (2004), oto sanayi sitelerinde çalışan toplam 141 çocuk üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Ankete katılan tüm çocuklar erkektir ve büyük çoğunluğu on altı yaş grubunda yer almaktadır. Yapılan araştırmada ailelerin gelir durumuna bakıldığında çoğunluğunun düşük gelirli aileler olduğu, büyük çoğunluğunun okula devam edemedikleri ve oldukça düşük ücretlerde çalıştırıldıkları gözlenmiştir. Bunun yanı sıra çocukların işe alınmadan önce yüksek oranda, sağlık denetiminden geçemedikleri de elde edilen bir başka bulgudur.

- Başyatmaz (1990) ise, 6-15 yaş arası Bursa’da çalışan çocuklar üzerine yaptığı çalışmada çocukların eğitimden geri kaldıklarını fakat yine bu çocukların eğitimlerine devam etmek istediklerini saptamıştır. Ayrıca Başyatmaz, çocukların çalışma hayatına katılmalarının dar anlamda yalnızca çocukları ve onların ailelerini etkilemekle kalmadığını; ileriki süreçlerde kentleşme, istihdam, eğitim vb. konularda önemli sorunlara neden olabileceğini savunmaktadır.

4. SANAYİDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR: HATAY ÖRNEĞİ

4.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, Hatay’da sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan çocukların demografik, ailevi, eğitim ve çalışma koşulları ve geleceğe ilişkin beklentileri incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı ilde çalışan çocukların ailelerinin yapısı, çocukların psiko-sosyal durumlarının saptanması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Soru kağıdı oluşturulurken daha önce yapılmış olan çalışmalar irdelenmiştir. Anket soruları çocukların içinde buldukları fiziksel ve psikolojik durumunu ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Fidan (2004)'ın geliştirdiği “Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış: Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği” adlı makalede kullanılan anket formu bu çalışmaya uyarlanarak kullanılmıştır.

Araştırmada, beş bölümden oluşan soru kağıdından yararlanılmıştır. Anketin ilk bölümündeki sorular “aile”, ikinci bölümündeki sorular “eğitim”, üçüncü bölümündeki sorular “çalışma hayatı”, dördüncü bölümündeki sorular “geleceğe yönelik beklentiler”, beşinci bölümdeki sorular da katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik kategorik sorulardan meydana gelmektedir. Anket formu, 22 sorudan oluşmaktadır. Anketteki sorular bilgi içerikli ve kategorik sorulardır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Hatay Antakya’da sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin çocuk çalışanları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma, sanayide çalışan 102 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Antakya’da bulunan sanayi sitelerinde çalışan çocuklarla yüz yüze görüşülmüştür. Araştırma kapsamında anket yapılan çocuklar 17 yaş altındaki çalışan çocuklardır.

4.4. Araştırma Bulguları ve Betimsel Analizi

Araştırma sonucu elde edilen veriler, SPSS 22.0 istatistik programında değerlendirilmiştir. Çıkan sonuçlara göre yüzde ve frekans tabloları paylaşılmıştır. Korelasyon analizleri yapılarak değişkenler arasında ilişkilerin yönü ve şiddeti saptanmıştır.

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri incelendiğinde; anketi cevaplayan çocukların 74’ünün erkek (% 72,5) ve 28’inin kız (% 27,5) çocuğu olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılanların yaş ortalaması Tablo 3’te görüldüğü gibi 15 ve 17 yaşlarında yoğunlaşmaktadır. Çalışmaya katılanların % 36,3’ ü 17, %25,5 ‘ i ise 15 yaşındadır. Çalışmaya katılanların en az yoğunluk gösterdiği yaş ortalaması ise sadece bir kişi olan 12 yaştır. Genel olarak çalışmaya katılanların 15 yaşında ve daha büyük oldukları gözlenmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Yaş Durumları

<i>Yaşlar</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>Toplam</i>
<i>n</i>	3	1	4	12	26	19	37	102
<i>%</i>	2,9	1	3,9	11,8	25,5	18,6	36,3	100,0

Çalışmaya katılanların çok küçük bir kesimi tek çocuk iken, kardeş sayısındaki yoğunluğun iki, üç, dört ve beş kardeş arasında olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan altı ve üstü kardeş sayısına sahip çocuklar % 10' luk bir kesimi içermektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Kardeş Sayısı

<i>Kardeş Sayısı</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6 ve Üstü</i>	<i>Toplam</i>
<i>n</i>	1	21	25	25	19	11	102
<i>%</i>	1,0	20,6	24,5	24,5	18,6	10,8	100,0

Çalışmada katılımcıların eğitim seviyeleri de belirlenmiştir. Tablo 5'de katılımcıların eğitim ve okula devam durumları görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların % 89'luk kesiminin ortaokul düzeyinde eğitim seviyesine sahip oldukları bulgulanmıştır. İlkokul ve de okur-yazar olup okulunu bitirmeyen çocukların sayısı ise toplam on bir kişi olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların % 66,7'sinin öğrenimlerine devam ettikleri görülmektedir. Geriye kalan % 33,3'lük kesim ise öğrenimlerine devam etmemektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Eğitim ve Okula Devam Durumları

<i>Eğitim Durumu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>İlkokul</i>	5	4,9
<i>Ortaokul</i>	91	89,2
<i>Okul bitirmemiş okuryazar</i>	6	5,9
<i>Toplam</i>	102	100
<i>Okula Devam Etme Durumu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Ediyor</i>	68	66,7
<i>Etmiyor</i>	34	33,3
<i>Toplam</i>	102	100

Okuluna devam etmeyen katılımcıların farklı nedenlerden dolayı okula devam etmedikleri tespit edilmiştir. Çalışmada okula devam etmeyen katılımcıların, okuldan

ayrılma gerekçeleri ise Tablo 6’da açıklanmıştır. Tablo 6’ya göre, araştırmaya katılan çocukların okuldan ayrılmalardaki en büyük etken katılımcıların maddi yetersizliklerden dolayı çalışmaya duydukları gereksinimleridir. Okuldan ayrılma gerekçesi olarak en düşük etken ise ailenin izin vermemesi olarak bulgulanmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Okuldan Ayrılma Nedeni

<i>Okuldan Ayrılma Nedeni</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Başarısızlık</i>	10	9,8
<i>Ailem izin vermiyor</i>	2	2
<i>Ailemin okutacak gücü yok</i>	5	4,9
<i>Çalışmam gerekiyor</i>	17	16,7
<i>Toplam</i>	34	33,3

Katılımcıların eğitim ve faydaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları Tablo 7 yardımıyla açıklanmıştır. Eğitimin faydalarına inanma konusunda olumlu bakış gösteren katılımcılar ile olumsuz bakış sergileyen katılımcıların oranlarının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir. Eğitimi yararlı bulan kırk sekiz katılımcı toplamda % 47,1’ lik bir oranı karşılarken eğitimin yararlı olup olmadığı konusunda fikri olmayan katılımcılar ise % 15’ lik bir orana tekabül etmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Faydaları Konusunda Fikri

<i>Eğitimin Yararına İnanıyor Musunuz?</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Evet</i>	48	47,1
<i>Hayır</i>	38	37,3
<i>Fikrim Yok</i>	16	15,7
<i>Toplam</i>	102	100

Araştırmaya katılan çocukların anne ve babalarının eğitim durumlarına ilişkin veriler ise Tablo 8’de yer almaktadır. Çalışan çocukların anne ve babalarının büyük çoğunluğunun ilkökul mezunu oldukları tespit edilmiştir. İlkokul ve ortaokul mezunu anne ve babaların oranları birbirine yakın iken, lise mezunu babaların, lise mezunu annelerden daha fazla olduğu saptanmıştır. Çalışmada okur-yazar olmayan ile okul bitirmemiş fakat okur-yazar olan babaya rastlanmazken; diğer bir deyişle diplomasız annelerin oranı annelerin oranı % 7,8 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Anne-Baba Eğitim Durumları

<i>Eğitim</i>	<i>Baba</i>		<i>Anne</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Okur-yazar değil</i>	-	-	4	3,9
<i>Okul bitirmemiş fakat okur-yazar</i>	-	-	4	3,9
<i>İlkokul</i>	68	66,7	65	63,7
<i>Ortaokul</i>	18	17,6	19	18,6
<i>Lise</i>	16	15,7	10	9,8
<i>Toplam</i>	102	100	102	100

Katılımcıların ebeveynlerinin meslekleri de önemli bir olgudur. Tablo 9'a göre çalışan çocukların annelerinin büyük oranda ev hanımı olduğu ve % 72'lik bir kesimi oluşturduğu görülmektedir. İşçi olan anneler % 11,8 iken; gündelikçilik yaparak geçimlerini sağlayan annelerin oranı ise % 7,8 civarındadır. Geriye kalan yaklaşık % 8'lik oranı ise işsiz ve serbest meslekler sahibi anneler oluşturmaktadır. Babaların çalışma durumunda ise, annelerin aksine büyük çoğunluğu % 54 oranında serbest meslek sahibidir. Bu oranı % 33 ile işçi olan babalar takip etmektedir. İşsiz ve memur babaların oranı ise oldukça düşüktür.

Tablo 9. Katılımcıların Anne-Baba Meslekleri

<i>Ebeveyn Mesleği</i>	<i>Baba</i>		<i>Anne</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>İşçi</i>	34	33,3	12	11,8
<i>İşsiz</i>	3	2,9	4	3,9
<i>Serbest meslek</i>	56	54,9	4	3,9
<i>Memur</i>	8	7,8		
<i>Geçici çalışan</i>	1	1		
<i>Ev hanımı</i>			74	72,5
<i>Gündelikçi</i>			8	7,8
<i>Toplam</i>	102	100	102	100

Mevcut durum ile gelecek planları arasındaki ilişkinin de ölçülebileceği gelecekte ne yapmak isterseniz sorusuna katılımcıların %35'lik oranı kendi işini açmak istediği cevabını vermişlerdir. % 31'lik kesim ise okumaya devam etmek istediğini belirtmişlerdir. Ancak gelecek kaygısı içerisinde olan ve henüz geleceğine yön verememiş katılımcı oranı da oldukça yüksektir. Katılımcıların seçim şanslarının olması ve mevcut durumda kendi iradeleriyle hareket edebilmeleri de önemli bir olgudur. Öyle ki Tablo 10'da da görüldüğü üzere katılımcıların % 41,2'si okumayı, % 27,5'i ise çalışmayı tercih etmektedir. Otuz iki kişiden oluşan % 31,4' lük kesim ise okumak ya da çalışmak arasında herhangi bir fark olmadığı yönünde cevap vermişlerdir. Bu konuda katılımcıların azımsanmayacak bir bölümünün gelecek planlamasını önemsemedikleri yorumlanabilmektedir.

Tablo 10. Katılımcıların Gelecek Kaygıları

<i>Gelecekte Ne Yapmak İstersiniz?</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Bu işe devam etmek</i>	10	9,8
<i>Kendi işyerini açmak</i>	36	35,3
<i>Okumaya devam etmek</i>	32	31,4
<i>Bilmiyorum</i>	24	23,5
<i>Toplam</i>	102	100
<i>Tercih İmkânınız Olsaydı Hangisini Seçerdiniz?</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Çalışmak</i>	28	27,5
<i>Okumak</i>	42	41,2
<i>Fark etmez</i>	32	31,4
<i>Toplam</i>	102	100

Tablo 11'de ise katılımcılar çalıştıkları işlerden elde ettikleri günlük gelir miktarları görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (% 24) 0-20 tl ve % 21 oranında 81-100 tl arası ücret karşılığında çalışmaktadır. Katılımcıların ortalama ücret düzeyinde çalıştıkları gözlenmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların Kazandığı Günlük Ücret Miktarı

<i>Alınan Ücret (TL)</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
0-20	25	24,5
21-40	14	13,7
41-60	19	18,6
61-80	15	14,7
81-100	22	21,6
101 ve fazlası	7	6,9
<i>Toplam</i>	102	100

Tablo 12’de ise araştırmaya katılan çocukların iş bulma kaynakları gösterilmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların iş ararken çoğunlukla çevrelerinin yardımıyla iş buldukları bulgulanmıştır. Nitekim aile ve okul aracılığıyla bulunan işler ortalama % 57 oranındadır. Katılımcıların geriye kalan kısmı ise çalıştıkları işi kendilerinin bulduklarını ifade etmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların İş Bulma Kaynakları

<i>İşi Bulan Kişi</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Kendim</i>	44	43,1
<i>Ailem</i>	38	37,3
<i>Okul</i>	20	19,6
<i>Toplam</i>	102	100

Sağlık denetimleri iş hayatını önemle ilgilendiren ve yasal zorunlulukların başında gelen uygulamalar arasında yer almaktadır. Katılımcıların % 76’ lık bir oranı kapsayan büyük kesimi çalıştıkları iş yerinde sağlık denetimine tabi tutulmadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Söz konusu durumu Tablo 13’te görmek mümkündür. Sağlık denetimine tabi tutulan katılımcıların yirmi üç kişi gibi düşük bir sayıda kalması, çocuk işçilerin güvenli ortamda çalışmalarını konusunda zaafın oluşmasına sebep olacaktır.

Tablo 13. Katılımcıların Sağlık Denetimleri

<i>Sağlık Denetimi</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Evet</i>	23	22,5
<i>Hayır</i>	78	76,5
<i>Toplam</i>	101	99

Sanayi sektörü kendi bünyesinde pek çok farklı işkolunu barındırmaktadır. Buna göre yapılan işin niteliği de kişiden kişiye değişmektedir. İşe yeni giren ya da küçük yaşta işe başlayan bireylerin asıl işe konu olan bir işte çalışmaları, asıl işe yardımcı işte çalışmalarına oranla daha düşüktür. Katılımcıların yaptıkları işlerin nitelikleri incelendiğinde en yüksek oran % 44 oranla yardımcı işlerde çalışanlara aittir. Asıl işte çalışanların oranı ise oldukça düşüktür. Yapılan anketlerden elde edilen bulgulara göre getir götür işlerinde çalışanların oranı da %36'dır. Katılımcıların ise genel olarak çalıştıkları pozisyondan memnun oldukları gözlenmiştir. Katılımcılar arasında işlerini sevmeyenlerin oranı % 15,7' dir.

Tablo 14. Katılımcıların Yaptıkları İşin Özelliği

<i>Yapılan İşin Özelliği</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Getir-götür</i>	37	36,3
<i>Yardımcı iş</i>	45	44,1
<i>Asıl iş</i>	20	19,6
<i>Toplam</i>	102	100
<i>İşini Sevme Durumu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Evet</i>	49	48
<i>Hayır</i>	16	15,7
<i>Bazen</i>	37	36,3
<i>Toplam</i>	102	100

Araştırma kapsamında sorulardan bir diğeri de çocukların çalıştıkları işte mutlu olma sebepleridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu mutluluk sebebi olarak işlerinden para kazanmaları olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın kendine yeni şeyler kattığı için mutlu olanların oranı % 26'dır. Oranlara bakıldığında çalışma nedenlerinin ihtiyaçların

karşılanması için olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim üretken olduğu için mutlu olanların oranı sadece % 5,9' dur. Söz konusu ifadeler Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15. Katılımcıların İşe Bağlılıkları

<i>İşini Sevme Durumu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Evet</i>	64	62,7
<i>Hayır</i>	37	36,3
<i>Belirsiz</i>	1	1
<i>Toplam</i>	102	100
<i>Çalışmanın Getirdiği Mutluluk Nedeni</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Üretken olmak</i>	6	5,9
<i>Para kazanmak</i>	64	62,7
<i>Yeni şeyler öğrenmek</i>	27	26,5
<i>Arkadaşlarla buluşmak</i>	5	4,9
<i>Toplam</i>	102	100

Sanayide çalışanlar büyük ölçüde fiziksel yönlerini kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Çocuk işçiler ise işin bu yönü nedeniyle sahip oldukları dezavantajlı konumları daha da katlanmaktadır. Tablo 16'da da görüleceği üzere katılımcıların % 33'üne ağır taşımak iş sırasında güç gelmektedir. Katılımcılara göre işin güç gelen bir başka yönü ise yine fiziksel yetilere dayanan getir-götür işleri olmuştur.

Tablo 16. Yapılan İşin Zorlukları ve İş Çıkışı Aktiviteleri

<i>İşinin Güç Gelen Yönleri</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Makine kullanmak</i>	11	10,8
<i>Ağır taşımak</i>	34	33,3
<i>Getir-götür işleri</i>	26	25,5
<i>Usta yaklaşımı</i>	10	9,8
<i>Müşteri yaklaşımı</i>	20	19,6
<i>Diğer</i>	1	1,0
<i>Toplam</i>	102	100

<i>İş Çıkışı Etkinlik</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Gezmeye gitmek</i>	23	22,5
<i>Arkadaşlarla oyun oynamak</i>	7	6,9
<i>Başka iş yapmak</i>	2	2,0
<i>Kahveye gitmek</i>	3	2,9
<i>Hemen eve gitmek</i>	67	65,7
<i>Toplam</i>	102	100

Çalışanların iş sırasındaki motivasyonları iş saatleri dışındaki aktiviteleri ile de ilişkilidir. Ancak yapılan işin fiziki yönden ağır olması boş zaman aktivitelerini etkilemektedir. Yine Tablo 16’da görüleceği üzere katılımcıların % 65’inin iş çıkışı doğrudan eve gittiği görülmektedir. Katılımcıların geri kalanı ise iş çıkışlarını büyük oranda gezerek değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 17. Katılımcıların İşten Çekinme Nedenleri

<i>Korku Nedeni</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Kızma</i>	9	8,8
<i>Azarlama</i>	17	16,7
<i>İşi yanlış anlama</i>	36	35,3
<i>Hepsi</i>	39	38,2
<i>Toplam</i>	101	99

Söz konusu çocuk çalışanlar olunca, kişiliklerini ve birey olma özelliklerini iş ortamında yeni yeni oluşturdukları söylenebilir. Çoğunluğu esas işi gerçekleştiremedikleri için ustalarından çekinmek durumunda kalmaktadırlar. Çalışmaya katılanların geneli, "azarlanma, işi yanlış anlama ve kendilerine kızılma" konularında tedirgin olduklarını Tablo 17’de olduğu gibi ifade etmişlerdir.

4.5. Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti hesaplanmaktadır. Tablo 18’de değişkenler arasındaki ilişkiler görülmektedir. Tablo 18’e göre; çalışan çocukların eğitim ve eğitimin yararına inanma durumları ile okula devam etmeleri arasında ilişkiye rastlanmamıştır. Fakat çocukların eğitim yararına inanmaları ve okula devam etme durumları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ($r=,391$)

bulunmaktadır. Ücret ile eğitim durumları arasında ise ters yönlü ($r=-,226$) bir ilişki bulunmaktadır. Yine araştırma kapsamında, çocukların çalıştıkları işi sevmeleri ile aldıkları ücretler arasında düşük düzeyde ters yönlü bir ilişki ($r=-,248$) tespit edilmiştir. Çocukların yaptıkları işin özelliği ile işi sevmeleri arasında yine ters yönlü düşük düzeyde fakat anlamlı bir ilişki ($r=-,200$) bulunmaktadır.

Tablo 18. Değişkenlerin Korelasyon Analizi

<i>Değişkenler</i>		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Eğitim Durumu</i>	1	-											
<i>Okula Devam</i>	2	-.052	-										
<i>Eğitim Yararı İnanma</i>	3	.081	.391**	-									
<i>Ücret</i>	4	-.226*	.185	.131	-								
<i>İşin Özelliği</i>	5	-.047	-.152	.012	.120	-							
<i>İşi Sevme</i>	6	.049	.082	.140	-.248**	-.200*	-						
<i>Mutluluk Nedeni</i>	7	-.032	-.202*	-.171	-.008	-.038	-.144	-					
<i>İş Kaynaklı Yorgunluk</i>	8	-.004	.023	.033	.215*	.103	-.115	.324**	-				
<i>İşin Güç Yönleri</i>	9	.059	.126	.226*	-.038	.097	-.013	-.126	-.060	-			
<i>Gelecekte Yapmak İsteddiği</i>	10	.201	.103	-.130	-.120	-.392**	.211*	-.084	.049	-.158	-		
<i>Korku Nedeni</i>	11	.170	.234*	.117	.059	-.110	.112	-.114	-.029	.087	.124	-	
<i>Tercih İmkani</i>	12	.090	.127	-.101	-.005	-.041	.138	-.102	-.007	-.184	.276**	.270**	-

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Yine Tablo 8’de görülmektedir ki araştırmaya katılan çocukların işyerinde mutlu olma nedenleri ile okula devam etmeleri arasında negatif yönlü bir ilişki ($r=-,202$) olduğu görülmektedir. Çalışan çocukların işten kaynaklı yorgunluk düzeyleri ile aldıkları ücret arasında ise pozitif yönlü bir ilişkiye ($r=,215$) rastlanırken; iş kaynaklı yorgunluk nedenleri ile işte mutlu olma nedenleri arasında yine bir ilişki ($r=,324$) olduğu bulgulanmıştır. İşin güç yönleri ile eğitimin yararına inanma durumları arasında da pozitif yönlü bir ilişki ($r=,226$) saptanmıştır.

Çocukların geleceğe yönelik beklentileri arasında gelecekte ne olmak istediklerine ilişkin durumları ile çalıştıkları işin özelliği arasında negatif yönlü güçlü ($r=-,392$); işlerini sevmeleri arasında ise pozitif yönlü bir ilişki ($r=,211$) bulgulanmıştır. Çocukların okula devam etmeleri ile işyerinde yaşadıkları korku nedenleri arasında pozitif yönlü ($r=,234$) bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak çocukların geleceğe yönelik tercihleri ile gelecekte ne olmak istedikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki ($r=,276$) ve yine geleceğe yönelik tercihleri ile korku nedenleri arasında ($r=,270$) pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Gelir dağılımındaki dengesizlik, ücretlerin düşük olması, göç, işsizlik, işgücü piyasasının esnekleşmesi ve kuralsızlaşması gibi nedenlerden dolayı çok sayıda çocuk küçük yaşlardan itibaren kendisini çalışma hayatı içerisinde bulabilmektedir. Özellikle aile içerisindeki maddi yetersizlikler ve bilinçsizlik de buna eklenince çocukların kendini çalışma hayatının zorlu koşulları içerisinde bulması kaçınılmazdır. Çocukların çalışma hayatına erken yaşta girmesi bireysel ve toplumsal sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bireysel anlamda çocuklar fiziksel, zihinsel ve ruhsal problemlerle karşılaşabilmekte, çalışmak için kimi zaman eğitimlerinden vazgeçmektedirler. Ayrıca çocukların çalışmasıyla kayıtdışılık artmakta, çalışma çağındaki aktif nüfusun yerine ikame edilmesi nedeniyle ekonomi olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada çocuk işçiliğinin önüne geçmek adına pek çok önlem alınmakta ve çalışmalar yürütülmektedir. Tüm bunlara rağmen çocuk işçiliğinin olası sonuçları konusunda akademisyenlerin bulgularının da kafa karıştırdığı söylenebilir. Öte yandan özellikle ülkelerin gelişmişlik durumları başta olmak üzere; çocukların eğitim, yaş, cinsiyet ve becerileri, iş olanakları gözetilerek farklı politika çözümlerinin üretilmesi daha gerçekçi görünmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik geliştirilecek sosyal politikaları iki yönlü ele almak yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, şu anki mevcut durumu minimuma indirecek kısa vadeli önleme politikalarıdır. Denetimlerin sayısının arttırılması ve işverenlere yönelik cezai yaptırımların caydırıcı nitelikte olması kısa vadede çocuk işçi sayısını azaltacaktır. Cezai yaptırımların yalnızca işverenlerle sınırlandırılmaması; gerekirse ailelere de bu cezai işlemin uygulanması önleyici bir tedbir olarak görülebilir. İkincisi ise, geleceğe yönelik uzun vadeli alınması gereken tedbirlerdir. Eğitimin zorunlu ve kesintisiz

olduğu konusunda halk daha çok bilinçlendirilmeli, eğitimi özendirici çalışmalar yapılmalıdır. Uzun vadede atılacak önemli adımlardan bir diğeri de çocuk istihdamı yerine kadın istihdamını özendirici çalışmaların yapılmasıdır. Böylece sözü edilen çalışmalarla sosyal politika hedefleri arasında yer alan sosyal denge hedefine maksimum oranda ulaşılmış olacaktır.

Çocuk işçi sorununun çözülmesi için yalnızca devletin önlem alması yetersiz kalmaktadır. Özellikle Türkiye gibi neoliberal politikaların uygulandığı ülkelerde sosyal politikaların tamamlayıcı nitelik taşıması kendi kendine yardım mekanizmasının devreye girmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle üniversiteler, işçi ve işveren konfederasyonları ile sivil toplum kuruluşları da çocuk işçiliği ile mücadele için çalışmalarını arttırmalıdır. Böylelikle insan gücünün vasfı ve kalitesine bağlı olarak ülkenin ekonomik ve sosyal performansı artacak, sosyal gelişme hedefine ulaşılmaya çalışılacaktır. Toplumun geleceğini oluşturan çocukların eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden dengeli bir biçimde faydalanması, yaşının gereği zihinsel ve bedensel gelişimini tamamladıktan sonra çalışma hayatına katılması sosyal gelişimlerinin tamamlanmasına da imkan tanıyacaktır. Bu da toplum içindeki çatışmaları azaltarak sosyal bütünleşmeyi sağlayacaktır. Dolayısıyla tüm tarafların katılımının sağlandığı kolektif çalışmalar sayesinde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik sosyal politikalar amaçlarına ulaşmış olacaktır.

Çalışmanın görgül kısmında elde edilen sonuçlardan da yola çıkarak bazı tespitlere dikkat çekilmesi yerinde olacaktır. Yapılan araştırmada çalışan çocukların okumaya istekli oldukları görülmektedir. Dolayısıyla çalışma / iş hayatına atılma fikrinin çocuklardan çok ailenin kararı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden öncelikle ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ailelerin konuya ilişkin bilinç kazanması gelecek neslin öğrenimine devam ederek mesleklerinde yetişmiş faydalı birer birey olarak topluma kazandırılmaları açısından son derece önemlidir. Kısacası ailelerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi her daim önemini korumaya devam etmektedir.

Araştırmadan elde edilen veriler göstermektedir ki çocukların büyük bir kısmı eğitimin yararına inandıklarını ifade etmiş olsalar da eğitimin yararına inanmayan çocukların oranı da bir hayli yüksektir. Çocukların aldıkları eğitim ve öğretim ile geleceklerinin nasıl şekilleneceğine ilişkin bilinç düzeyi kazandırılması son derece

önemlidir. Bunun için gerekli adımlar atılmalı çocuk ilgi alanları ve becerileri doğrultusunda eğitim alacak biçimde yönlendirilmelidir. Nitekim çalışan çocukların gelecekte yapmak istedikleri ile yaptıkları işin özellikleri arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle çocuklar yaptıkları iş sayesinde iş yapma şekilleri konusunda tecrübe kazanmaktadırlar. Eğer çocuklar doğru şekilde yönlendirilebilirse gelecekte yapmak istedikleri işi her yönüyle tanımları sağlanacağından çalışırken daha mutlu ve başarılı bireylerin sayısı da kolaylıkla artacaktır.

Ayrıca yine katılımcıların anne ve babalarının da eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu aslında kendi içerisinde bir kısır döngü yaratmaktadır. Bugünün çocukları ileride yetişkin birer birey oldukları zaman tıpkı anne ve babalarının yolundan ilerlemekte aynı davranışı kendileri de gösterebilmektedir. Dolayısıyla kısır döngüyü kırmamanın ilk adımı bilinçlendirme ve denetimler olacaktır. Üzerinde durduğumuz konu sosyolojik, psikolojik ya da ekonomik farklı boyutlarıyla ele alınmaya ve çalışılmaya muhtaçtır.

Araştırmada elde edilen bir diğer önemli husus çocukların sağlık denetimlerinden dahi geçirilmemeleridir. Geleceğin potansiyel işgücünü oluşturan bu çocuklar daha küçük yaşta bedenlerinin ve ruhlarının kaldıramayacağı zorluklar içerisinde iş hayatına atılmak durumunda kalmaktadırlar. Çocukların böylesine zorlu koşullarda çalıştırılması ilerleyen dönemlerde de pek çok sorunu beraberinde getirecektir. Her ne kadar ankete katılan çocukların büyük bir kısmı işlerini sevdiklerini dile getiriyor olsalar da çocukların olması gereken yerler işyerleri değil okul sıralarıdır.

Diğer yandan araştırmaya katılan çocukların aldıkları ücretleri önemsedikleri görülmektedir. Daha çok ekonomik nedenlerden ötürü çalışmak zorunda kalan bu çocukların çoğu daha küçük yaşta para kazanmanın kendisini mutlu ettiğini söylese de aynı çocuklar yaptıkları işin kendilerine güç gelen yanlarına da dikkat çekmişlerdir. Ayrıca araştırma sürecinde pek çok çocuğun arkadaşları ile birlikte olmaya özlem duyduğu görülmüş; çalıştıklarından ötürü bu tür aktivitelere fırsat bulamadıklarını zaman zaman dile getirmişlerdir.

Araştırmadan yola çıkarak söyleyebiliriz ki çocukların olması gereken yerler işyerleri, fabrikalar, çalışma alanları değil okullar ve oyun parklarıdır. Çünkü çocuklar toplumun geleceğidir ve bir çocuk ne kadar iyi yetişirse gelecekte içerisinde bulunduğu

topluma o düzeyde katkı sağlayacak ve toplumu şekillendirecektir. Endüstri 4.0 tartışmalarının yaşandığı günümüz iş dünyası belki de çocuklar için istediğimiz oyun alanının itici gücü olacaktır. Bilgi toplumunu ıskalamamış ülkeler daha çok beyin gücünü kullanan; yaratıcı ve yenilikçi genç bireylerin yetişmesine zemin oluşturacaktır. Ancak o zaman "oyun oynamak", işe dönüştüğünde karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek gerekecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali, Z. (2006). Do Child Labourers Come from the Poorest? Evidence from NCLSand 64-Village Census Plus. Dhaka, Bangladesh: Bangladesh Institute of Development Studies (BIDS). *Programme for Research on Chronic Poverty in Bangladesh (PRCPB) Working Paper No. 11* (February).
- Alparslan, Ö.; Karaoğlan, B. (2012). Sokakta alışan ocukların Yaşam Koşulları. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 268-274.
- Amin, S.; Quayes S.; and Rives J.M. (2006). Are Children and Parents Substitutes or Complements in the Family Labor Supply Decision in Bangladesh?. *The Journal of Developing Areas*, 40(1), (Fall) 15-37.
- Banik, A.; Neogi, D. (2015). Poverty and earning compulsions for the family have pushed children out of schools: A study in dropouts in basic education level in North-East India, *International Journal of Social Economics*, 42(10), 946-958.
- Baştaymaz, T. (1990). 6-15 Yaş Grubu Bursa'da alışan çocuklar zerine Bir Araştırma. FES Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da Sokakta alışan çocuklar zerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232-244.
- Bourdillon, M. F. C.; White, B.; Myers, W. E. (2009). "Re-Assessing Minimum-Age Standards For Children's Work", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 29(3/4), 106-117.
- Bozbek, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve ocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keioren rneği (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bozkurt Gmrkoğlu, Y. (2014). Mevzuatımızda ocuk ve Genç İşçilerin alışma Yaşamında Korunmasına İlişkin Düzenlemelere Genel Bir Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 481-545.
- Chelliah, J. (2017). Child Labor in the Supply Chain, *Human Resource Management International Digest*, 25(4), 1-2.
- Dayıoğlu, M. (2007). Türkiye'de ocuk Yoksulluğu: Ölüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri, *TISK Akademi*, 2(3), Ankara.
- Erbay, E. (2013). Türkiye'de ocuk İşçiliğinin Büyük Resmi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(1), 157-167.
- Ercan, H. (2006). AB Sosyal Politikası erevesinde Türkiye'nin İstihdam Stratejisi, *TISK Akademi*, 1(2), Ankara.
- Fidan, F. (2004). alışan ocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Sanayide alışan çocuklar rneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 30-49.
- Fışek, G. Türkiye'de ocuk Emeği alışmalarına Genel Bakış. (Online) <http://www.fisek.org.tr/calismalar/cocuk-emegi/cocuk-emegi-uzerine-yazilar/turkiyede-cocuk-emegi-calismalarina-genel-bakis/> 02.02.2017.
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda ocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık. *alışma ve Toplum Dergisi*, 2, 75-94.

- <http://www.fisek.org.tr/calismalar/cocuk-emegi> Erişim Tarihi: 02.02.2017.
- <http://www.guvenlicalisma.org> Erişim Tarihi: 02.02.2017.
- <http://www.imctv.com.tr/turkiyede-1-milyon-cocuk-isci/> erişim tarihi: 29.10.2016.
- ILO (2013). Governance and Tripartism Department, Marking Progress Against Child Labour Global Estimates and Trends 2000-2012.
- ILO (2015). World Report On Child Labor 2015. *ILO Cataloguing in Publication Data*.
- İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi: "2013 Yılı İş Cinayetleri Raporu", (Online) http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8700:2013-yilinda-en-az-1235-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236 28.11.2015.
- ILO (2017). Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016, Geneva.
- Kalam, I. M. Shafiqul (2007). Glimpse on Child Labor: A Study on Child Labor Situation in Dhaka City Corporation Area, *BRAC University Journal*, 4(1), 19-29.
- Kazeem, A.(2013). Unpaid Work Among Children Currently Attending School in Nigeria: With Focus on Gender, Ethnicity, Urban-Rural Residence and Poverty", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 33(5/6), 328-346.
- Khanam, R. (2008). Child labour and school attendance: evidence from Bangladesh, *International Journal of Social Economics*, 35(1/2), 77-98.
- Khanam, R.; Ross, R. (2011). Is Child Work A Deterrent to School Attendance and School Attainment? Evidence From Bangladesh. *International Journal of Social Economics*, 38(8), 692-713.
- Kulaksız, Y. (2014). Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), Ankara.
- Mamun, R.; Mondal, N.I.; Islam R.; Kabir M. (2008). Impact of Some Key Factors on Health Complication of the Child Laborers during Work: A Study on Rangpur, Bangladesh. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5(3), 62-67.
- Posso, A. (2017). Child Labour's Effect on Long-Run Earnings: An Analysis of Cohorts, *Economic Modelling* 64, 465–472.
- Shimada, A. (2017). Parental Migration, Paid Child Labour, and Human Capital, *International Journal of Social Economics*, 44(3), 312-325.
- Şişman, Y. (2006). Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 251-276.
- TBMM (2010). Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Yasama Yılı: 4, S.Sayısı: 589.
- T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017.
- T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2015). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2014. Genel Yayın No: 18, Ankara.

- T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2013). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2012. Genel Yayın No: 5, Ankara.
- T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2012). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011. Genel Yayın No: 169, Ankara.
- T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2011). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2010. Genel Yayın No: 167, Ankara.
- T.C. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü (2010). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2009. Genel Yayın No: 162, Ankara.
- Tokol, A. (2014). Çocuklara Yönelik Sosyal Politikalar. **Sosyal Politika** (Edi: Aysen Tokol, Yusuf Alper), 5.Baskı, Bursa.
- Tor, H. (2010). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, 2(2), 25-42.
- TÜİK (2013). Çalışan Çocuklar 2012. No:13659, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (Çevrimiçi) Erişim: 02.02.2017.
- TÜİK (2020). Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları 2019. No:33807 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>, (Çevrimiçi) Erişim: 29.12.2020.
- Uddin, M. N.; Hamiduzzaman, M.; Gunter, B. (2009). Physical and Psychological Implications of Risk Child Labor: A Study in Sylhet City, Bangladesh. Bangladesh Development Research Center (BDRC).
- Unicef (2011). Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu.(Online) <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf> 02.12.2015.
- Unicef (2004). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, (Online) http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklarina_Dair_Sozlesme.pdf, 16.12.2015.
- Williams, J. (2015). Addressing Child Labour: Reflections on The WTO’s Role, *Journal of International Trade Law and Policy*, 14(1), 4-22.

EXTENDED SUMMARY

The Reality of Working Children: Hatay Province Sample

Ali Şahin ÖRNEK*
Siyret Ayas ŞARMAN**
Hasan AZAZI***

1. INTRODUCTION

Child labor is one of the major employment issues both in Turkey and across the world. Child-workers, the number of which is increasing especially today, face many physical, mental, and spiritual difficulties throughout their lives. Child-workers are unable to complete their education due to their work and are obliged to continue to live as unqualified individuals, which leads to the deterioration of both the individual and the society in the long run.

Children are the future of the community they live in, which is why the development of society depends only on the education and development of them in that society. The more erratic this process is, the faster the deterioration in society will be. Children who cannot complete their education will have a negative impact on the cultural values they have, the social structure will deteriorate, and changes will occur on the socio-economic level.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Child Labor

There is no clear definition for what the word “child” refers to, and countries set different criteria for the definition for “child” in accordance with their own legal arrangements. To put things simply, however, we can take the definition of child in Article 1 of the "Convention on the Rights of the Child", which Turkey is a party to, adopted by the General Assembly of the United Nations. Under the Convention, except in the case of reaching lawful age earlier according to the law applicable to the child, every person up until the age of eighteen is regarded as a child (Unicef, 2004; 5). As it is seen, the concept and period of childhood have been tried to be defined based on the age factor. The meaning of the concept of the child may vary according to social structures.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü Bölümü, Çanakkale-Türkiye, asornek@comu.edu.tr ORCID No: 0000-0003-2217-6878

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul-Türkiye, siyret.ayas@gmail.com ORCID No: 0000-0002-1868-8283

*** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çanakkale-Türkiye, hasanazazi@gmail.com. ORCID No: 0000-0003-4241-9857

In underdeveloped countries, children are seen as a potential means to meet the future economic needs of the family (Kulaksız, 2014; 97).

Child labor is a phenomenon we come across in every period of history. But the concept of "child labor" was mostly tackled during the period of industrialization. "Child work" was named as "child labor", as labor-intensive jobs started to be done by women and children through machines (Report of GNAT Parliamentary Research Commission, 2010; 516).

Who is Child Worker?

In Turkey according to the Labor Law No. 4857, Article 2, an employee is defined as a "real person working under an employment contract". Labor contract, on the other hand, is defined in Article 8 of the Labor Law. According to this, "The labor contract is a contract that one side (worker) undertakes to work as a dependent and the other side (employer) undertakes to pay."

Article 1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child defines every child under the age of 18 as a child. The International Labor Organization (ILO) calls those under the age of 15, who work in order to contribute to the family budget or earn a living as "child labor" or "child worker". Labor Law No. 4857 accepts the distinction made by the International Labor Organization. Those who have not completed the age of 15 are considered as child workers according to the law (Tor, 2010, 26-27, Gümrukçuoğlu, 2013, 485).

Article 71/3 of the Labor Law stipulates that "The types of works where employment of children and young employees who have not completed the full age of eighteen is prohibited and the works where young employees who have not completed the age of eighteen may be permitted to work, as well as the easy works and working conditions in which children who have completed the age of fourteen and their primary education may work, shall be determined in a regulation of the Ministry of Labor and Social Security to be issued within six months."

Causes of Child Labor

It is not children's choice to participate in work. The living and working conditions of families determine the main reasons for child labor. In particular, basic problems such as poverty and lack of education of families cause the children to be taken to work at an early age. There are many reasons why children take part in work. We can list the reasons why children take part in working life as follows (Boybek, 2009, 71-77, Tor, 2010, 32-34, Gülçubuk, 2012, 79, Tokol, 2014, 378):

- Underdevelopment and poverty levels of families

- Migration
- Causes related to education
- Traditional perspective
- Demand of the employers for child labor due to its low cost
- Lack of child labor legislation and ineffective implementation of legislation

For whatever reason, early childhood employment can negatively affect their physical and mental development. Especially children who have not yet completed the physical development process can face many risks in working life. These risks may also vary depending on the working time and working conditions (Tor, 2010; 34).

Working causes, problems, and solutions for these problems are multi-dimensional and child labor is one of the main problems of Turkey, and according to the fundamental policies of the National Employment Strategy, child labor should be prevented (Ercan, 2006; 57). Although economic exploitation of children in Turkey is not as common as in other developing countries, the worst forms of child labor exist in our country as well (Unicef, 2011; 102). Unfavorable situations such as unfair income distribution, low wages, unemployment, population growth, migration, irregular urbanization, educational problems cause children to be taken to working life at an early age (Tor, 2010; 37).

Sectors in Which Children Are Employed

The agricultural and industrial sectors and streets are areas where child workers are heavily employed in Turkey. It is seen that children usually work in the auto repair and maintenance industry and furniture business. Small industrial enterprises, where audits are much more difficult, are at the forefront among the sectors that prefer child labor. Industry sector employers argue that children are not productive after fifteen years of age in the industry and that they employ children because it is too late to train them after that age (Erbay, 2013; 164-165).

Another form of child labor manifests itself in seasonal jobs. Sectors such as agriculture and construction are among the sectors where seasonal works are involved. Child-workers are to a great extent doing the harvesting, gleaning, and anchoring in dire conditions working intensively in the agricultural sector in different regions of Turkey, where especially girls constitute the invisible power of the industry and get exhausted more (<http://www.guvenlicalisma.org>). The majority of children working in the agricultural sector are younger than fifteen years of age, and according to the ILO conventions, and are not at the age of employment, or it is not appropriate for them to work in such conditions (Gülçubuk, 2012; 77).

3. RESEARCH METHODOLOGY

In this study, demographic, familial, educational, and working conditions and future expectations of children working in enterprises operating in Hatay were examined. The subject of research is to determine the family structure and psycho-social status of working children. A Survey technique was used in the research. The previous studies were discussed while the questionnaire was being prepared. Survey questions are designed to measure the physical and psychological status of children. A five-part questionnaire was used in the survey. The questionnaire is comprised of categorical questions, the first part being about participants' "family", the second about "education", the third about "working life", the fourth about "expectations for the future" and the fifth section aimed to measure the demographic characteristics of participants. Hatay constitutes the universe of researching child-workers of enterprises operating in the industrial sector in Antakya. The research was carried out with 102 children working in the industry. Correlation analyzes were performed to determine the direction and severity of the relationships among the variables.

4. CONCLUSION and RECOMMENDATIONS

Due to inequalities in the income distribution, low wages, migration, unemployment, flexibility, and deregulation of the labor market, there is an increase in the number of child-workers every year. As a result of the changes in the employment system, which occurred due to financial difficulties, development issues, and globalization, children find themselves in work. Taking children into work at early ages can also bring about individual and social problems. In an individual sense, children may encounter physical, mental, and spiritual problems and sometimes have to give up their education to work. Besides, the presence of child labor in work contributes to the growth of informal economy and negatively affects the economy as the active population of working-age is replaced by them. Many measures are taken and studies are carried out to prevent child labor not only in Turkey but also all around the world. Despite all this, it can be said that the findings of the academicians are also confusing about the possible consequences of child labor while it seems more realistic to produce different policy solutions by considering the education, age, gender and skills of children, and job opportunities.

It would be appropriate to address the social policies to be developed for the prevention of child labor in two aspects. The first of these is the short-term prevention policies that will reduce the current situation to a minimum. Increasing the number of inspections and having deterrent penal sanctions for employers will reduce the number of child workers in the short run. If penal sanctions are required not to be confined to the employers alone, the execution of this penal procedure also to the families can be seen as

a preventive measure. The second is the long-term measures to be taken for the future. The public should be made aware that education is compulsory and continuous, not optional, and activities should be made to encourage education. One of the important steps to be taken in the long run is to make an effort to encourage women's employment instead of child employment. With the aforementioned studies, the goal of social balance, which is among the social policy objectives, will be attained to the maximum extent.

Only the state is taking measures to solve the child labor problem, and this is not enough. In countries such as Turkey, where neoliberal policies are implemented, the complementary nature of social policies necessitates the introduction of a self-help mechanism. For this reason, universities, confederation workers and employers, and non-governmental organizations should also increase their activities to fight against child labor. In this way, the country's economic and social performance will be increased depending on the skill and quality of the labor force and the social development target will be possible to be achieved. Children, who represent the future of society, must benefit from social services such as education and health, and participate in work after completion of their mental and physical development, leading to social progress. This will ensure social integration by reducing conflicts within society. Social policies aimed at the prevention of child labor will have achieved their aims through collective work, provided by the participation of all parties.

Based on the results obtained in the empirical part of the study, it would be appropriate to draw attention to some findings. It is seen in the research that working children are willing to maintain their education, implying that the idea of getting a job is the decision of the family rather than the children. Therefore, families should be informed about this issue first. In this way, the next generation will continue their education and become beneficial individuals trained in their working life. This is extremely important in terms of integrating children into society.

The collected data shows that most children believe in the benefits of education though some disagree. It is extremely important to raise awareness about how their future will be shaped by the education and training they receive. Necessary steps should be taken for this and children should be guided to receive education in line with their interests and skills. Because there is a relationship between the job that working children want to do in the future and the characteristics of the work they do. If children can be guided in the right way, they will be able to learn every aspect of what they want to do in the future. Thus, the rate of happier and more successful individuals will increase in the future.

On the other hand, it is observed that the education level of the parents of the participants is also low. This actually creates a vicious circle within itself. When today's children become adults in the future, they can follow the path of their parents and exhibit

the same behavior themselves. Therefore, the first step to breaking the vicious circle will be awareness-raising and controls. For this reason, the subject we focus on should be evaluated in terms of sociological, psychological, or economic dimensions. Another important point obtained is that children do not even go through a health check. These children, who constitute the potential workforce of the future, have to work with difficulties that their bodies and souls cannot handle at a younger age. Working children in harsh conditions will bring many problems in the future.

Furthermore, the children participating in the study seem to care about the wages they earn. Most of these children, who had to work mainly for economic reasons, stated that earning money at a younger age makes them happy. However, the same children also drew attention to the difficult aspects of their work. Besides, during the research process, it was observed that many children longed to spend time with their friends. Children occasionally mentioned that they could not find opportunities for such activities because they had to work. It should not be forgotten that the places where children should be are not business establishments, factories, or work areas, but schools and playgrounds. Because children are the future of society, and the better a child grows, the more s/he will contribute to and shape the society s/he lives in, in the future.